

naklinde görev aldı. 1627'de Vezîriâzam Halil Paşa'nın emriyle nüzul* emini tayin edildi; aynı yıl top arabalarının tammiri ile görevlendirildi. Yine eserinden öğrenildiğine göre, 1593-1630 yılları arasında yapılan Avusturya, Eflak, Macar, Eğri, Estergon, Celâlî, Şark, Leh ve Bağdat seferlerine katıldı. Muhtemelen 1644'te İstanbul'da öldü.

Abdülkadir Efendi, daha çok, Cemâziyelevvel 1000-Muharrem 1054 (Şubat 1592-Mart 1644) tarihleri arasında cereyan eden olayları ihtiva eden *Târih-i* ile tanınmıştır. Esere müellifin verdiği özel bir isim yoktur. Ancak eser sonraki müelliflerce *Târih-i Âl-i Osmân*, *Ve-kâyi-i Târihiyye* ve *Tevârih-i Âl-i Osmân* adlarıyla anılmıştır. Sade bir dille yazılan eser, belli bazı yanlışlara, gereksiz ayrıntı ve tekrarlarla rağmen, özellikle müellifinin bizzat bulunduğu seferlerle ilgili bilgiler açısından önem taşımaktadır. Ayrıca devlet teşkilâtı, topolar ve topçuluğa dair bilgiler, ordunun cephanedeki durumu, devlet idaresinde görev alanların en küçük rütbeliye kadar ismen belirtilmesi, devrin diğer tarihlerinden farklı özellikler olarak dikkati çekmektedir. Yer yer bazı yerleşim bölgeleriyle buralarda çıkan madenleri tanıtmaları, deprem ve yangınlarla birlikte İstanbul'un iktisadî ve sosyal durumu hakkında bilgiler vermesi bakımından da önemlidir.

Abdülkadir Efendi eserini, muhtemelen IV. Murad devrinin sonlarına doğru, padişaha takdim etmek niyetiyle yazmaya başlamış ve bu işi vefatına kadar sürdürmüştür. Kâtip Çelebi ve onun vasiyetiyle Naîmâ'nın da faydalandığı eserin, biri Süleymaniye (Esad Efendi, nr. 2151), diğeri Viyana Millî Kütüphanesi'nde (nr. Mxt. 130; fotokopisi Türkiyat Enstitüsü, nr. 1956/208) olmak üzere iki nü-

hası vardır. Müellifin el yazısıyla olduğu tahmin edilen Esad Efendi nüshasının başından 25-30 varak eksiktir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MAD, nr. 2307, 2514; Kâtip Çelebi, *Fezleke*, İstanbul 1286, I, 151; Naîmâ, *Târih*, İstanbul 1280, I, 101, 227, 258; G. Flügel, *Die arabischen persischen und türkischen Handschriften*, Wien 1865, II, 260; Babinger (Üçok), s. 206; Bekir Kütükoğlu, *Kâtip Çelebi Fezleke'sinin Kaynakları*, İstanbul 1974, s. 17, 23, 29, 33-35; M. Köhbach, "Der Osmanische Historiker Topçular Kâtibi 'Abdül-Qâdir Efendi, Leben und Werk", *Osmanlı Araştırmaları*, II, İstanbul 1981, s. 75-96.

ZİYA YILMAZER

ABDÜLKADİR el-FÂSÎ

(عبدالقادر الفاسي)

(bk. FÂSÎ, Abdülkadir b. Ali).

ABDÜLKADİR el-FEYYÛMÎ

(عبدالقادر الفيومي)

(bk. FEYYÛMÎ, Abdülkadir b. Muhammed).

ABDÜLKADİR GEDİKZÂDE

(bk. GEDİKZÂDE, Abdülkadir).

ABDÜLKADİR-i GEYLÂNÎ

(عبدالقادر كيلاني)

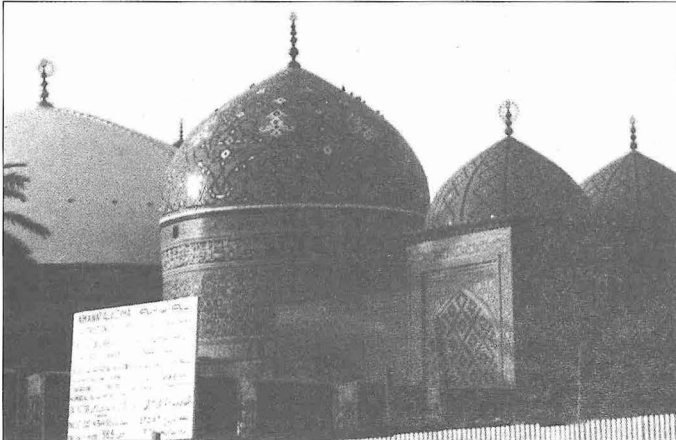
Muhyiddin Ebû Muhammed Abdülkadir b. Ebî Sâlih Mûsâ Zengîdost el-Geylânî (ö. 561/1165-66)

Kâdiriyye tarikatının kurucusu.

470'te (1077) Hazar denizinin güneybatısındaki Gılân eyalet merkezine bağlı Neyf köyünde doğdu. Arapça'da "el-Cilî, el-Cilânî", Farsça'da "Gîlî, Gîlânî",

Türkçe'de ise "Geylânî" şeklinde telaffuz edilen nisbesiyle şöhret buldu. Babası Ebû Sâlih Mûsâ'nın dindar bir kimse olduğu bilinmekte, ancak hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Hz. Ali'ye ulaşan soy şeceresi kaynaklarda şöyle verilmektedir: Abdülkadir-i Geylânî b. Mûsâ b. Abdullah b. Yahyâ b. Muhammed b. Mûsâ el-Cevn b. Abdullah el-Kâmil b. Hasan el-Müsennâ b. Hasan b. Ali. Hz. Hasan soyundan gelen şerifler İdrîsîler, Sa'dîler (Filâniyyûn) ve Kâdirîler adı verilen üç kola ayrılırlar. Babasının "Zengî-dost" (zenci dostu) unvanıyla anılması ve kendisinin Bağdat'ta, a'cemî (Arap olmayan, yabancı) olarak tanınması gibi hususlar bahis konusu edilerek, Hz. Hasan'a varan soy şeceresinin sonradan ortaya konulmuş olduğu da ileri sürülmüştür. Devrin tanınmış zâhid ve sûfilerinden Ebû Abdullah es-Savmaî'nin kızı olan annesi Ümmü'l-Hayr Emetü'l-Cebbâr Fâtîma'nın da kadın velilerden olduğu kabul edilir.

Küçük yaşta babasını kaybeden Abdülkadir, annesinin yanında ve dedesi Savmaî'nin himayesinde büyüdü. Kendisi on yaşında mektebe gidip gelirken melekler tarafından korunduğuna inanırdı. Bütün gayesi tahsiline devrin en önemli ilim ve kültür merkezi olan Bağdat'ta devam etmektir. On sekiz yaşına gelince annesinden izin alarak bir kafilaya katılıp Bağdat'a gitti (1095). Orada Ebû Gâlib b. Bâkılânî, Ca'fer es-Serrâc, Ebû Bekir Süsen ve Ebû Tâlib b. Yûsuf gibi âlimlerden hadis; Ebû Saîd el-Muharrimî (Mahzûmî), Ebû Hattâb ve Kâdî Ebû Hüseyin gibi hukukçulardan fıkıh; Zekerîyyâ-yı Tebrîzî gibi dilcilerden de edebiyat okudu. Kısa zamanda *usul**, *fürû** ve mezhepler konusunda geniş bilgi sahibi oldu. Bağdat mutasavvıflarıyla yakın dostluklar kurduğu bu yıllarda Ebû'l-Hayr Muhammed b. Müslim ed-Debbâs (ö. 525/1131) vasiyetiyle tasavvufa intisap etti. Kaynaklar tarikat hırkasını Debbâs'tan giydiğini (bk. İLBÂS-I HIRKA) ve onun damadı olduğunu bildirirler. Hocası Ebû Saîd'in kendisine tahsis ettiği Bâbülerrec'deki medresede hadis, tefsir, kıraat, fıkıh ve nahiv gibi ilimleri okuttu ve vaaz vermeye başladı. Ancak bir süre sonra bütün bunları bırakarak inzivaya çekildi. Menkıbeye göre, yirmi beş yıl kadar süren inziva döneminin sonunda, başka biri yedirmedikçe kendi eliyle hiçbir şey yememeye ahdetmiş, aradan kırk gün geçtiği ve içinden "açım, açım" sesleri geldiği halde olağan üstü bir dayanma

Abdülkadir-i Geylânî Türbesi Bağdat

gücü göstererek direnmiş, nihayet bu hali Ebû Saîd el-Muharrimî'ye mâlum olmuş, o da bunu alıp evine götürerek eliyle doyurmuş ve daha sonra da kendisine şeyhlik hırkasını giydirmiştir. Cüneyd-i Bağdâdî'ye ulaşan tarikat silsilesi şöyledir: Ebû Saîd Mübârek el-Muharrimî, Ebû'l-Hasan el-Hekkârî, Ebû'l-Ferec et-Tarsûsî, Abdülvâhid et-Temîmî, Şiblî, Cüneyd-i Bağdâdî. Muhtemelen inziva döneminin sonunda oğlu ile birlikte hacca gitti. Mekke'de tanıştığı birçok sûfiye hırka giydirdi. Sa'dî, *Gülîstân*'ın ikinci bölümünde Abdülkâdir'i Kâbe'nin örtüsüne yapışmış dua ederken gördüğünden bahsederse de tarih itibarıyla onu görmüş olması mümkün değildir. Sühreverdî, onun dört kadınla evli olduğunu söyler. Ancak ne zaman evlendiği bilinmemektedir. Herhalde halvete çekildiği zaman evli ve çocuk sahibi idi. Bağdat'ta vefat etti.

Dinî ve Tasavvufî Düşünceleri. Abdülkâdir-i Geylânî, Bağdat'a gittiği zaman mensup olduğu Şâfî mezhebini bırakarak mizacına daha uygun gelen Hanbelî mezhebine girmiş, bununla birlikte hayatının sonuna kadar her iki mezhebe göre fetva vermiştir. Rivayete göre rüyasında Ahmed b. Hanbel Abdülkâdir'den, o sırada zayıf durumda bulunan Hanbelîliği canlandırmasını istemiş, o da Hanbelî mezhebine girerek bütün gücüyle bu mezhebi ihya etmeye çalışmıştır. Yaşadığı dönemde Hanbelîler'in imamı olmuş ve bundan dolayı kendisine "Muhyiddin" (dini ihya eden) unvanı verilmiştir. Abdülkâdir-i Geylânî Hanbelî mezhebine sarsılmaz bir şekilde bağlıdır. Bütün eserlerinde, özellikle *e'l-Gunye*'de bu mezhebe bağlılığı açıkça görülür. "Mezheplerin en iyisi İmam Ahmed'in mezhebidir" diyerek amel ve itikadda Ahmed b. Hanbel'i hararetle bir şekilde savunur. *Müteşâbihat**'ı te'vile kalkışmaz. Diğer Hanbelîler gibi te'vili tahrif sayar. *İstivâ**'ya tereddüt-süz inanır ve bu konuda başta Mu'tezile olmak üzere öbür mezhepleri şiddetle tenkit eder. İmâm-ı Âzam-ı *e'l-Fık-hü'l-ekber*'deki fikirleri de bu tenkitlerin dışında kalmaz. Diğer Hanbelîler gibi o da Kur'an'daki harflerin dahi mahlûk olmadığını söyler. Müşebbihe veya Mücessime'den olmamakla birlikte bu konudaki görüşü onlarınkine oldukça yakındır. Hanbelîliği, "İmam Ahmed'in akidesi üzere bulunmayan evliya var mıdır?" sorusuna, "Ne şimdiye kadar olmuştur, ne de bundan sonra olacak-

tır" diye cevap verecek kadar çok yüceltir. Kelâmdan ve kelâm âlimlerinden nefret eder. Nitekim Sühreverdî'ye, "Bu ilim âhiret azığı değildir" diyerek onun kelâm okumasını câiz görmemiştir. Abdülkâdir'in Hanbelî mezhebine bağlı olması, başta İbn Teymiyye olmak üzere pek çok tasavvuf tenkitçisinin takdirini kazanmasına sebep olmuştur. Şathiye-leri (bk. ŞATHİYYÂT) sebebiyle mutasavvıfları tenkit eden İbn Teymiyye onun bu tür sözleri karşısında ya susmak veya bunları te'vil etmek zorunda kalmıştır. Meselâ, "Bizim için bir şeyi terkeden, Allah terkettiğinden çok fazlasını verir" ifadesini çeşitli şekillerde yorumlayarak şeriata uygun olduğunu ispat etmeye çalışır. *Şerhu kelimât min Fütûhî'l-gayb* adlı eserinde şathiye türünden daha başka örnekler veren İbn Teymiyye, onun Cüneyd-i Bağdâdî ve Muhâsibî gibi şer'î hükümlere hassasiyetle bağlı, büyük ve saygı değer bir şeyh olduğunu söyler; hatta İbn Akîl'in hücumuna uğrayan şeyhi Debbâs'ı da savunur. Kerametlerinin tevatürle sabit olduğunu iddia eder ve bunların doğruluğuna inanır. İzzeddin b. Abdüsselâm da bu konuda aynı fikirdedir. Meşhur Hanbelî âlimi İbn Kudâme 1166'da Bağdat'a geldiği zaman Abdülkâdir-i Geylânî ile görüşerek ona hayran olmuş, meziyetlerini öve öve bitirememiştir. Nevevî, Süyûtî ve İbn Hacer gibi âlimler de onu takdir edenlerdendir.

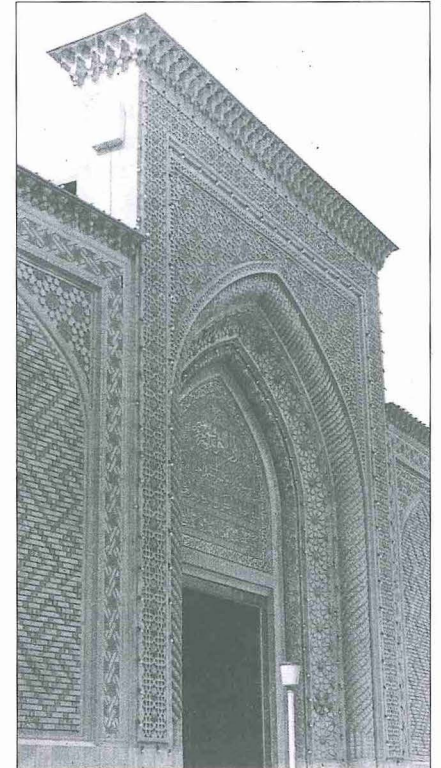
Abdülkâdir-i Geylânî'nin tasavvufu, şeriata ve dinin zâhirî hükümlerine titizlikle bağlı kalma esasına dayanır. O, her an Kur'an ve hadislere uygun hareket etmeyi şart koşar. Ona göre bir zâhidin hayatında görülebilecek derunî haller dinî ölçülerin dışına taşmamalıdır. Müridlerine hep, "Uyun, uydurmayın; itaat edin, muhalefet etmeyin, yakınmayın; temizlenin, kirlenmeyin" şeklinde tavsiyelerde bulunurdu. Dinin zâhirî hükümlerine uymadığı için Sehl et-Tüsterî'nin "sır" nazariyesini reddetmiş, kendi tarikatının şeriata uygun olduğu İbn Teymiyye gibi bir münekkıt tarafından bile kabul edilmiştir. *Semâ**'a karşı değildir. Kur'an'ın telhin ve teganni ile değil, tertil ve tecvid üzere okunmasını ister, aksine hareket etmeyi yasaklardı. Gazzâlî'nin geliştirdiği Sünnî tasavvuf, onun tarafından devam ettirilmiştir denebilir.

Abdülkâdir-i Geylânî, 1127'de ilk defa vaaz vermeye başladığı zaman ancak birkaç kişiye hitap ediyordu. Fakat da-

ha sonra cemaati giderek arttığı ve medrese dar gelmeye başladığı için vaz meclisini Bâbühalbe'deki bir camiye nakletti. Açık havada verdiği vaazlarını dinlemek için yetmiş bin kişinin Bağdat'a geldiği, arka saflarda bulunanların ön saflardakiler kadar sesini rahatlıkla işittikleri rivayet edilir. Karşılaştığı kimseleri hemen tesiri altına aldığı için "Bâzullah" (Allah'ın şahini) ve "el-Bâzü'l-eşheb" (avinî kaçırmanın şahini) unvanıyla da anılan Abdülkâdir'e bu unvan, Demîrî'ye göre şeyhi Debbâs'ın meclisinde verilmiştir. Vaazlarında dinleyicilerine kurtuluşu ve cenneti vaad ettiğini, bu konuda onlara teminat verecek kadar inançlı ve kesin konuştuğunu, hitabetinin son derece etkili olduğunu kaynaklar görüş birliği içinde zikrederler.

Daha sağlığından itibaren kendisinden birçok keramet nakledilerek kişiliği tam mânasıyla menkibeleştirilmiş, gerçek kimliği ise önemini yitirmiş ve unutulmuştur. İbnü'l-Arabî, "kün" ilâhî kelimesine mazhar olduğu için Abdülkâdir'den çok keramet zuhur ettiğini söyler. Tasarruf ve kerametlerinin ölümünden sonra da devam ettiğine inanıldığı

Abdülkâdir-i Geylânî Külliyesi'nin doğu taçkapısı

için, müridlerinin darda kaldıkları zaman söyledikleri, "Medet, yâ Abdülkâdir!" sözü bir tarikat geleneği olmuş, özellikle kadınlar, çaresiz kalanlara imdat ettiğine inandıkları Abdülkâdir'in ruhaniyetine samimi bir bağlılık göstermişlerdir. Veysel Karanî ve İbrâhim b. Edhem gibi Abdülkâdir-i Geylânî de Türk halk edebiyatı ve folklorunda önemli bir yer tutmuştur. Yunus Emre'ye nisbet edilen, "Seyyâh olup şu âlemi arasan/Abdülkâdir gibi bir er bulunmaz" mısralarıyla başlayan şiir ile Eşrefoğlu Rûmî'nin, "Arısının balıyım bahçesinin gülüyüm/Çayırının bülbülüymün yâ şeyh Abdülkâdir!" gibi şiirlerinde ona karşı duyulan derin hayranlık terennüm edilmiştir.

Abdülkâdir-i Geylânî hakkında *Dürrerü'l-cevâhir* adlı bir eser yazan İbnü'l-Cevzî onu ciddi surette tenkit etmiş, İbn Kesîr de hakkında söylenenlerin çoğunun hayal mahsulü olduğunu, *el-Ğunye* ve *Fütûhu'l-ğayb*'da mevzû hadisler bulunduğunu söylemiştir. Sem'ânî'nin, "Konuşmasını dinledim, bir şey anlamadım" demesi, onun tasavvufî hayata yabancı olduğunu gösterir. İbn Receb, *Kitâbü'z-Zeyl 'alâ Tabakâtî'l-Ĥanâbile*'sinde *Behcetü'l-esrâr* ve benzeri menâkıbnâmelerin hurafe ve saçma sözlerle dolu olduğunu, bunların Abdülkâdir'e ait olamayacağına dikkat çeker; Zehebî de bu görüşe katılır. İbnü'l-Arabî, Abdülkâdir-i Geylânî'nin karşılaştığı kimseleri kokusundan tanıdığını, zira "ricâlü'r-revâih"ten olduğunu iddia eder ve onu Melâmetî sayar. Ancak İbnü'l-Arabî'ye göre kendisinden hiçbir keramet zühre etmeyen Abdülkâdir'in müridi Ebû's-Suûd'un makamı, şeyhinin makamından daha üstündür. Zira şeyhi tasarrufta bulunduğu halde müridi, dilediği gibi tasarrufta bulunması için Hak Teâlâ'yı kendine vekil kılmıştır. Sühreverdî, şâhiyelerinden söz ederek bunların *sekr** halinde söylenmiş sözler olduğuna dikkati çeker. Reşîd Rızâ da uydurma bir eser olan *Ğavşîyye* risâlesini hayranlarının ona nisbet ettiklerini, bilhassa Hintliler'in kendisine kutsiyet atfederek ona taparcasına saygı gösterdiklerini söyler.

Menâkıb kitapları Abdülkâdir-i Geylânî'nin bin kadar eseri bulunduğunu kaydeder. Bugün ona nisbet edilen eserlerin sayısı elli civarındadır. Ancak bunların büyük bir kısmının ona ait olmadığı kesinlik kazanmıştır. Bazı eserlerinin çeşitli isimlerle tanınmış olması da sayının artmasına sebep olmuştur.

Gerek vaazlarında gerekse eserlerinde son derece sade bir üslûp kullanan Abdülkâdir-i Geylânî, kendisinden önceki sûfilerden nakiller yaparken bunları herkesin anlayacağı örneklerle açıklar. Bu sebeple eserleri tasavvuf edebiyatının güzel örneklerinden sayılır. Tema olarak ağılatıcı ve ürpertici konuları tercih eder. Konuşmalarında samimi yakarışlarını dile getiren dua ve niyazlara yer verir. Cemaata cenneti müjdeleyerek onlara ümit ve şevk verir, nefsin zayıf taraflarını başarılı bir şekilde tasvir eder, şeytanın insana nüfuz etme yollarını canlı örneklerle anlatır. Bilhassa *el-Fethu'r-rabbânî* ve *Fütûhu'l-ğayb*'da insanı duygulandıran ve heyecanlandıran tablolar çizer. Tarikatının ve tesirinin bütün İslâm âlemine yayılmasında, uyguladığı bu metodun payı büyüktür.

Eserleri. 1. *el-Ğunye li-tâlibî tarîkî'l-hak** (Kahire 1288). Dinî hükümlerden iman, tevhid ve ahlâkı konu alan bu eser, muhteva olarak Ebû Tâlib el-Mekî'nin *Ĥütü'l-kulûb*'una benzer. İbadetlerin faziletine ve müslümanların günlük hayatla ilgili hal ve hareketlerine geniş yer veren *el-Ğunye*'de akaid konuları selef akidesi esas alınarak açıklanır. Şîa, Mu'tezile ve Cehmiyye gibi mezhepler ağır dille reddedilirken, Allah hakkında teşbih ve tescimi andıran bazı izahlara yer verilir. Eserde tasavvufî konular zühd ve takvâ seviyesinde ele alınır. *el-Ğunye* bazı dillere tercüme edilmiştir (Farsça trc. Abdülhakîm es-Siyâlkütî, Lahor 1282; Türkçe trc. *Umdetü's-sâlihîn fi tercemeti Ğunyeti't-tâlibîn*, İstanbul 1303; A. Faruk Meyan, *İlim Esrar Hazinesi*, İstanbul 1971). 2. *el-Fethu'r-rabbânî ve'l-feyzü'r-raḥmânî* (Kahire 1281, 1303). 1150-1152 yılları arasında çoğunu medresede, bir kısmını *ribât**'ta verdiği vaazların müridleri tarafından notlar halinde yazılmasından meydana gelen altmış iki bölüm-lük bir eserdir. Sonunda vefatını anlatan bir zeyil vardır. Abdülkâdir-i Geylânî'nin tasavvuf bakımından en önemli eseri budur. Eser Abdülkadir Akççek (İstanbul 1961) ve Yaman Arıkan (İstanbul 1986) tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. 3. *Fütûhu'l-ğayb* (İstanbul 1281; Kahire 1304). Oğlu Abdürrezzâk'ın babasının meclislerinde topladığı yetmiş sekiz vaazdan ve ölürken yaptığı vasiyetten meydana gelen eserin sonunda bir soy şeceresi yer alır. Eser İbn Teymiyye tarafından *Şerhu kelimât min Fütûhi'l-ğayb* adıyla şerh edilmiş (Cidde 1984 [*Câmi'u'r-resâ'il* içinde], s. 71-189).

Ayrıca Walter Braune tarafından *Die Futûḥ al-Gaib das 'Abdal-Qadir* adıyla Almanca'ya (Leipzig 1933), Abdülkadir Akççek tarafından *İlâhî Armağan* (Ankara 1962) adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir. 4. *el-Füyûzâtü'r-rabbâniyye fî ev-râdi'l-Ĥadiriyye* (İstanbul 1281, Kahire 1303). Nesir ve nazım halindeki dua ve evrâddan meydana gelen bir risâledir. Eser *İlâhî Feyzler* adıyla Celal Yıldırım tarafından tercüme edilmiştir (İstanbul 1975). 5. *Mektûbât*. Abdülkâdir'in on beş mektubu Refet Süleyman Paşa (*Mektûbât-ı Seyh Abdülkâdir-i Geylânî*, İstanbul 1276) ve Abdülkadir Akççek (*Onların Mektupları*, İstanbul 1966) tarafından tercüme edilmiştir. Ayrıca Fevzi Paşa tercümesini Bekir Uluçınar sadeleştirerek yayımlamıştır (İstanbul 1981). 6. *Cilâ'ü'l-ḥâṭır min kelâmi Şeyḥ 'Abdülkâdir. el-Fethu'r-rabbânî*'nin 57. ve 59. bölümlerinden ibaret olan bu eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 685) bulunmaktadır. 7. *Sırrü'l-esrâr ve mazharü'l-envâr*. Bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Celâlettin Ökten, nr. 239) bulunan eser, Abdülkadir Akççek tarafından *Ötelerden Haber* adıyla tercüme edilmiştir (İstanbul 1964). 8. *ed-Delâ'il. Evrâd ve Şalavâtü'l-kubrâ* adlarıyla da anılan eser Süleyman Hasbi tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir (İstanbul 1273, 1306). 9. *es-Sirâcü'l-vehhâc fî leyleti'l-Mir'âc* (İstanbul 1312). *el-Ğunye*'nin Mi'rac'la ilgili bölümlerinden derlenmiştir. Eser, Mustafa Güner (*Üç Aylar ve Faziletleri*, Ankara 1975) ve Harsircızâde (*Üç aylar ve Mübarek Geceler*, İstanbul 1984) tarafından tercüme edilmiştir. 10. *Âkîdetü'l-Bâzî'l-eşheb (Behcetü'l-esrâr*'in kenarında). Çeşitli kaside ve manzumelerini ihtiva eder. "Muhyî" mahlasını kullanan Abdülkâdir-i Geylânî'nin "Hamriyye", "Ümmiyye", "Tâiyye", "Lâmiyye", "Tasavvufiyye" adlı kaside ve manzumelerini içine alan iki mecmua, Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Per-tev Paşa, nr. 615/3 ve Hacı Mahmud, nr. 2598/5) bulunmaktadır.

Abdülkâdir-i Geylânî'ye nisbet edilen diğer eserler şunlardır. *Kitâb fî uşulî'd-dîn* (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2763/9); *el-Esmâ'ü'l-ḥusnâ* (Süleymaniye Ktp., Dügümlü Baba, nr. 496/1); *Kitâb-ı Ĥamse-i Geylânî* (Süleymaniye Ktp., Serezli, nr. 4050); *Ğavşîyye (Ĥamriyye)*. Allah'la Abdülkâdir-i Geylânî arasında geçtiği iddia edilen konuşmaları ihtiva eden ve bir nüshası Süleymani-

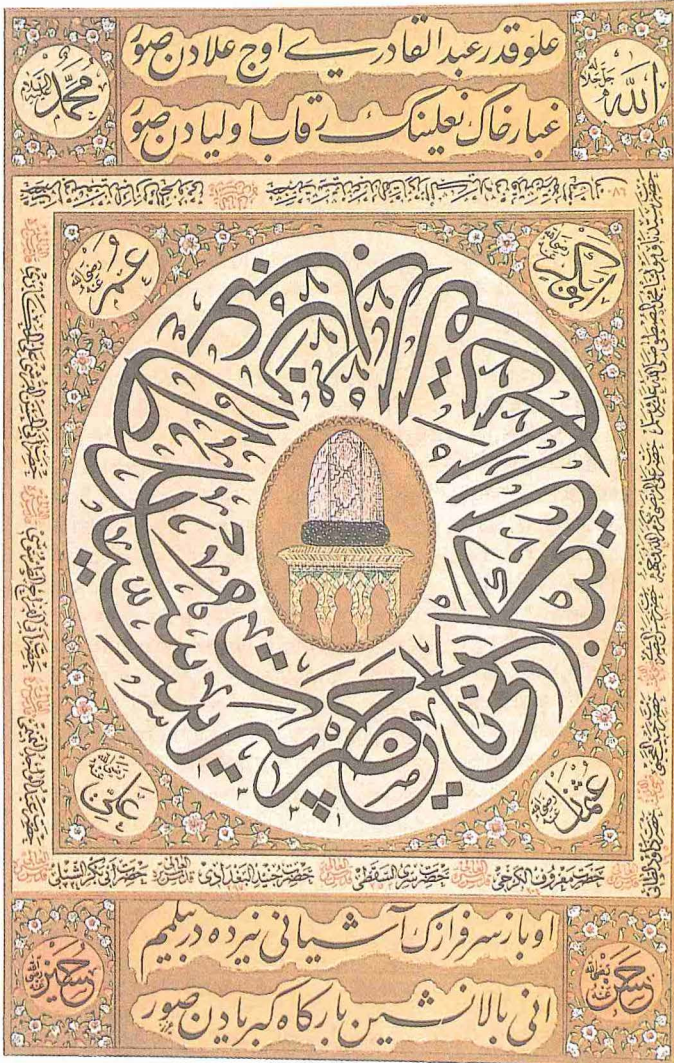
ye Kütüphanesi'nde (Hacı Mahmud, nr. 2855) bulunan bu risâle ona ait değildir. Eser, İsmail Fenni'ye ait *Vahdet-i Vücûd ve Muhyiddin Arabî* adlı eserin içinde de (İstanbul 1928) yer almaktadır. Bu risâle, *Tercüme-i Gavsîyye* adıyla Mehmed Abdüllatif tarafından tercüme edilmiştir (İstanbul 1266). *Zikrû'l-makâmât fî tarîki'l-hağ* (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5399/8); *Yevâkitü'l-hikem; el-Mevâhibü'r-rahmâniyye*. Bu eserlerin ilk üçü dışındakiler Geylânî'ye ait olmayıp bazı kitaplardan ve hakkındaki menkıbelerden derlenmiştir.

Hakkında Yazılan Menâkıbnâmeler. Abdülkâdir-i Geylânî'nin menkıbeleri ve hayat hikâyesi hakkında yazılan eserler, onun hem tasavvufî görüşlerini hem de hayatı hakkındaki bilgileri yansıtmaları bakımından önemlidir. Müridlerinden Ebû Bekir Abdullah et-Temîmî'nin yaz-

dığı *Envârü'n-nâzır fî ma'rifeti aḥbârî's-Şeyḥ 'Abdilkâdir* isimli ilk menâkıbnâme zamanımıza kadar gelmemiştir. Bu eserin daha sonra yazılan menâkıbnâmelere kaynak olduğu muhakkaktır. Abdülkâdir-i Geylânî hakkında yazılan menâkıbnâmelerin en tanınmış ve önemlisi, İbn Cezham diye tanınan Ali b. Yûsuf Şattanûfî'nin (ö. 713/1314) *Behcetü'l-esrâr ve ma'dinü'l-envâr* (İstanbul 1258; Kahire 1304) adlı eseridir. Abdülkâdir'in pek çok fikir, davranış ve şathiyesinin nakledildiği bu menâkıbnâme kendi eserleri kadar önem taşır. Abdülazîz ed-Dîrî'nin *el-Behcetü's-şuğrâ'sı* bunun özetidir. *Behcetü'l-esrâr*'ın Türkçe tercümeleri de vardır. Kerküklü Abdurrahman et-Tâlibânî'nin *Tercüme-i Behcetü'l-esrâr*'ı (İstanbul 1302) ile Edirneli Hüseyin b. Hasan'ın *Behcetü'l-esrâr Tercümesi* (İstanbul 1285) kayda değer tercümelere sahiptir. Diğer tercüme-

leri ise (Mustafa Molla Rahim, *Abdülkadir Geylânî Hazretleri*, Akşehir 1957; Bekir Uluçınar, *Abdülkadir Hazretlerinin Menkıbeleri*, İstanbul 1981) daha çok bu iki tercümeyle dayanır. Menâkıbnâmeler içinde Muhammed b. Yahyâ et-Tâzeffî'nin (ö. 963/1556) *Ḳalâ'idü'l-cevâhir fî menâkıbî's-Şeyḥ 'Abdilkâdir* (Kahire 1303) ve Muhammed ed-Dilâî'nin (ö. 1136/1726) *Neticetü't-taḥkîk* (Tunus 1296; Fas 1309) adlı eserleri de önemlidir.

Diğer menâkıbnâmeler şunlardır: İbnü'l-Cevzî, *Dürerü'l-cevâhir*; Yâfiî, *Eş-ne'l-mefâḥir*; Kastallânî, *er-Ravzû'z-zâhir*; İbn Hacer, *Gıptaḥü'n-nâzır*; Abdurrahman el-Kâdirî el-Geylânî, *el-Fethu'l-mübîn* (Mısır 1306); Erdebîlî, *Tefricü'l-ḥavâṭır fî menâkıbî's-Şeyḥ 'Abdilkâdir*; Yünînî, *Menâkıbu Şeyḥ 'Abdilkâdir*; Muhibbüddin el-Kâdirî, *Riyâzü'l-besâtîn*; İbrâhim es-Serîrî, *Muḥtaşaru'r-Ravzû'z-zâhir*; Muhammed Saîd es-Sencâdî, *Ravzû'n-nâzır*; Abdurrahman et-Tûlyânî, *Menâkıbu Şeyḥ 'Abdilkâdir*; Ali b. Yahyâ el-Kâdirî, *Tuḥfetü'l-ebrâr ve levâmî'u'l-envâr*; Ebû Bekir Abdullah el-Bağdâdî, *Envârü'n-nâzır*; İbrâhim ed-Derûhî, *Ḥulâşatü'l-mefâḥir*; Affüddin el-Yâfiî, *el-Bâzû'l-eşheb*; İbrâhim es-Sâmerrâî, *eş-Şeyḥ Seyyidî 'Abdülkâdir el-Geylânî* (Bağdat 1970); İbn Mülkân, *Dürerü'l-cevâhir*; Ali Muhammed el-Bağdâdî, *Nüzhetü'n-nâzır*; Abdülhak el-Behlevî, *Zübdetü'l-esrâr*; Kutbüddin Mûsâ, *eş-Şerefü'l-bâhir*; Muhammed Sıbgatullah, *Faşlü'l-cevâhir*; Harîrîzâde, *Tevfîku'l-meliki'l-Kâdir*; Ebû'l-Hüdâ Efendi, *el-Kevkebü'z-zâhir*; Şeyh Senûsî, *Tercemetü's-Şeyḥ 'Abdilkâdir*; Ahmed Necd er-Râsîd, *İk-dü cevâhiri'l-ma'ânî*; Ebû Hâmid el-Fihri, *Mir'âtü'l-meḥâsin*; Ebû Zeyd Abdurrahman el-Fihri, *İbtihâcül-kulûb*; Sâlih el-Halebî, *Reyḥânü'l-kulûb*; Ebû Muhammed el-Bekrî, *Dürretü't-Ticân*; Ebû'l-Abbâs es-Sicilmâsî, *ez-Zevâhirü'l-İtrîyye*; Abdurrahman es-Sühreverdi, *Risâle fî menâkıbî Seyyidî 'Abdilkâdir el-Geylânî, el-'Urfü'l-âṭır fî ebnâ'i Şeyḥ 'Abdilkâdir*. Ayrıca bazı Türkçe menâkıbnâmeler de kaydedilmeye değer: Cebbârzâde Mehmed Ârif, *Atiyye-i Sübhâniyye* (İstanbul 1314). Eser Melih Yuluğ tarafından sadeleştirilerek yayımlanmıştır (İstanbul 1976). Abdülkadir Akççek, *Devrinde Abdülkadir Geylânî* (Ankara 1960); İsmail Hakkı Uca, *Mirac Gecesinde Doğan Güneş* (Konya 1974).

Hattat
Aziz
Efendi'nin
Kadirî tacı
etrafında
celî-sülûs
"Yâ Hazreti Pir
Abdülkâdirü'l-
Geylânî"
istifi ile
kenarında
Kadirî
silâsile
ve ta'lik
methiyenin
yer aldığı
bir levhası
(Türk ve İslâm
Eserleri
Müzesi,
nr. 3473)

Abdülkâdir-i Geylânî'den Sonra Kâdirî Nesli. Bütün İslâm âleminde asırlardan beri tesiri kuvvetli bir şekilde hissedilen Abdülkâdir-i Geylânî'nin, *Kalâ'idü'l-cevâhir*'e göre, yirmi yedisi erkek kırk dokuz çocuğu olmuştur. Bunlardan ilim, zühd ve tasavvuf bakımından önemli olanlar şunlardır: Ebû Abdurrahman Abdullah (ö. 589/1193). En büyük oğludur. Ebû Abdullah Seyfeddin Abdülvehhâb (ö. 593/1196). Babasının cenaze namazını kıldırması, Nâsır-Lidînillâh zamanında kadılık yapmıştır. Ebû Bekir Tâceddin Abdürrezzâk (ö. 603/1206). Babasının son hac seferinde kafilayı idare etmiş, çok sayıda talebe yetiştirmiştir. Bugün Rabat ve Selâ'da bulunan Kâdirî şeriflerinin cediti bu zattır. Oğlu Ebû Sâlih Nasr (ö. 633/1235). Bağdat'ta kâdilkudâtlik yapmıştır. Ebû Abdurrahman Şerâfeddin İsâ. *Cevâhirü'l-esrâr ve letâ'ifü'l-envâr* adlı tasavvufî bir eserin müellifidir. Mısır'a hicret etmiş ve 573'te (1177) orada vefat etmiştir. Halen Mısır'da bulunan Kâdirî şeriflerinin ceditidir. Ebû İshak Sirâceddin İbrâhîm. Fas, Merakeş, Tetuan, Vahran (Oran), Tanca, Cedîde, Dârülbeyzâ ve Rabat gibi Mağrib şehirlerinde bugün mevcut olan Kâdirî şeriflerinin ceditidir.

Abdülkâdir-i Geylânî Külliyesi avlusunun güneydoğu köşesindeki Selçuklu minaresi

592'de (1196) Vâsît'ta vefat etti. Torunu Ahmed b. Muhammed 1272'de Endülüs'e Vâdi Âş'a gitmiş, 1373'te Gırnata'ya yerleşen çocukları, daha sonra burasının hristiyanların eline geçmesi üzerine Kuzey Afrika'ya dönmek zorunda kalmışlardır. Ebû Muhammed Abdülazîz. Moğol istilâsı üzerine Bağdat'tan ayrılıp Sencar'a gitmiş, daha sonra Bağdat'ta vefat etmiştir (ö. 602/1206). Geylîler veya Geylânîler adı verilen Bağdat Kâdirî şeriflerinin cediti bu zattır. Ebû Nasr Ziyâeddin Müsâ (ö. 618/1221). Şam, Halep ve Humus gibi Suriye şehirlerinde yaşayan Kâdirî şeriflerinin ceditidir.

Kuzey Afrika'da daha çok şerîf, şürefâ, şorfa gibi isimler alan Kâdirîler Irak, Suriye ve Anadolu'da seyyid ve Geylânî şeklinde anılmaktadır. Bağdat ve çevresinde yaşayan Geylânî seyyidler Moğol ve Timur istilâsı sebebiyle zaman zaman Bağdat'tı terk ederek Musul'a ve İran'a gitmek zorunda kalmışlarsa da daha sonra cedlerinin türbesinin bulunduğu Bağdat'a dönmüşler, dönemeyenler ise burasını zaman zaman ziyaret etmişlerdir.

Bugün Türkiye sınırları içinde yaşayan Kâdirî seyyidler, Osmanlı Devleti tarafından XIX. yüzyılın başında Irak'taki Girdigân'dan getirilerek bölgedeki asayişe sağlamak maksadıyla Bitlis, Siirt, Van ve Beytüşşebap gibi şehirlerle yerleştirilmişlerdir. İlk olarak Girdigân'dan Güneydoğu Anadolu'ya gelen Seyyid Abdullah Girdigânî'dir. İran'daki Rızâiye bölgesinden gelen Geylânîler umumiyetle Beytüşşebap'a yerleşmişlerdir. Bu bölgedeki Geylânî seyyidler 1925 tarihine kadar kendilerine bağlı vakıflardan geçimlerini sağlamışlar, Kâdiriyye tarikatının temsilcileri ve müderris olarak görev yapmışlardır. Güneydoğu Anadolu illerinde yaşayan Kâdirî seyyidlerinin çoğu son zamanlarda bu bölgeden ayrılarak İstanbul, Ankara, Bursa ve Mersin gibi şehirlere yerleşmiş, ilim ve öğretim işini bırakarak daha çok ticaretle uğraşmaya başlamışlardır. Bunların Kâdirî tarikatıyla fazla ilgileri de kalmamıştır.

Kâdirî şerifleri İran, Hindistan, hatta Endonezya gibi Güneydoğu Asya'daki İslâm ülkelerine de yayılmışlardır. Endonezya'daki Pava'da 1779'da Pontianak Sultanlığı'nı kuran Şerif Abdurrahman, kabri bugün de bölge halkı tarafından ziyaret edilen Şerif Hüseyin b. Ahmed el-Kâdirî'nin oğludur. 1941'de

İngilizler'e karşı Irak'ta meydana gelen ayaklanmayı idare eden Seyyid Reşîd Ali el-Geylânî el-Kâdirî, Libya'da Kral İdrîs es-Senûsî'nin özel danışmanlığını yaptıktan sonra Bağdat'a dönmüş ve Irak Cumhurbaşkanı Abdülkerîm Kâsım'a suikast düzenlemekle suçlanarak idam edilmiştir. 1922'de Irak'ta bakan olan Seyyid Abdurrahman el-Kâdirî ile Irak elçisi olarak görev yapan Seyyid Zafer el-Geylânî el-Kâdirî de son dönemin tanınmış Kâdirîleridir. Abdülhay el-Kâdirî, son zamanlarda gerek Kuzey Afrika'da, gerekse başta Irak olmak üzere çeşitli Ortadoğu ülkelerinde yetişmiş eğitim, siyaset, hukuk ve iktisat alanında tanınan Kâdirîler'in geniş bir listesini verir (bk. *ez-Zâviyetü'l-Kâdiriyye*, Tetuan 1407/1986, s. 126 vd.).

İslâm âleminin her tarafında rastlanan Kâdirî şerifleri ve seyyidleri hakkında bilgi veren çeşitli eserler kaleme alınmıştır. Bunların başlıcaları şunlardır: İbrâhîm es-Sâmerî, *eş-Şeyh 'Abdülkâdir el-Geylânî* (Bağdat 1970); Abdülkâdir el-Kâdirî el-Geylânî, *es-Sefîne-tü'l-Kâdiriyye* (Bağdat, ts.); Abdülhak ed-Dihlevî, *Zübdetü'l-esrâr fî menâkıbi Şeyh'i'l-ebrâr* (Hindistan, ts.); Muhammed Sıbgatullah, *Faşlû'l-cevâhir* (Hindistan, ts.).

Mağrib Kâdirî şerifleri hakkında bilgi veren eserlerden bazıları da şunlardır: Dilâî, *Netîcetü't-tahkîk* (Fas 1208; Tunus 1296); Süleyman el-Âlemî, *es-Sırrü'z-zâhir* (Fas, ts.); Fudaylî, *ed-Dürretü'l-behiyye* (Fas 1314); Abdüsselâm b. Tayyib el-Kâdirî, *ed-Dürre's-senî fî zikri men bi-Fâs min ehli'n-nesebi'l-Hasenî* (Fas 1303, 1308); Abdülvâhid b. Muhammed el-Fâsî, *İğâsetü'l-lehfân ve selvetü'l-hümûm ve'l-ahzân bi'l-Kâdiriyyîn* (Tunus 1322); İsmâil b. Muhammed el-Kâdirî, *el-Füyûzâtü'r-rabbâniyye* (Mısır, ts.); Muhammed b. Tayyib el-Kâdirî, *Neşrü'l-meşânî li-ehli'l-karni'l-hâdî 'aşer ve's-şânî* (Rabat 1977); Abdülhay el-Kâdirî, *ez-Zâviyetü'l-Kâdiriyye 'abre't-târîh ve'l-üşûr* (Tetuan 1407/1986); Muhammed el-Munlâ et-Tünîsî, *Kitâbü's-Sefîneti'l-Kâdiriyye* (Tunus 1310); Muhammed el-Mekkî Azûz, *es-Seyfû'r-rabbânî* (Tunus 1310; Bombay 1318).

BİBLİYOGRAFYA:

İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (nşr. F. Krenkow), Haydarâbâd 1357-59/1938-40, I, 219; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* (nşr. C. J. Tornberg), Leiden 1851-76 — Beyrut 1385-86/1965-66, II, 323; Sühreverdî, *'Avârifü'l-ma'ârif*, Beyrut 1966, s. 167; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân fî târîhi'l-a'yân*, Haydarâbâd 1371/1951, I, 264;

This architectural floor plan illustrates the Palace of the Popes in Avignon, a massive Gothic residence. The plan shows a complex arrangement of buildings surrounding several courtyards. A large, irregular courtyard is visible on the left, while a long, narrow courtyard runs along the right side. A prominent octagonal structure, likely the Papal Chapel, is located in the lower right corner. The drawing uses fine lines to represent walls, windows, and internal divisions, with some areas shaded to indicate specific materials or structural features. An arrow in the upper right corner indicates the orientation of the plan.

239